

**Polska
kultura religijna**

Polish Religious Culture

Studies on Polish Religiosity Over the Centuries

Editors

Łukasz Burkiewicz

Izabela Kaczmarzyk

Justyna Łukaszewska-Haberkowa

Leszek Zinkow

Ignatianum University Press

Krakow 2019

Polska kultura religijna

Studia o polskiej religijności na przestrzeni wieków

Redakcja

Łukasz Burkiewicz

Izabela Kaczmarzyk

Justyna Łukaszewska-Haberkowa

Leszek Zinkow

Wydawnictwo Naukowe
Akademii Ignatianum w Krakowie

Kraków 2019

© Akademia Ignatianum w Krakowie, 2019

Recenzenci

Dr hab. Grzegorz Nieć, prof. UP
Dr hab. Marek Rembierz, prof. UŚ
Dr hab. Beata Stuchlik-Surowiak, prof. UŚ

Redakcja

Krystyna Kajtoch

Projekt okładki

Studio Photo Design – Lesław Sławiński

Autor rysunku na okładkę

Andrzej Zaręba

Opracowanie typograficzne i łamanie

Piotr Druciarek

ISBN 978-83-7614-419-1

Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie

ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków

tel. 12 39 99 620

wydawnictwo@ignatianum.edu.pl

<http://wydawnictwo.ignatianum.edu.pl>

Dystrybucja:

Wydawnictwo WAM

Dział Handlowy

tel. 12 62 93 254-255 • faks 12 62 93 496

e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

Księgarnia Wysylkowa

tel. 12 62 93 260

www.wydawnictwowam.pl

GRZEGORZ MISIURA

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Relacje między biskupem Stefanem Wyszyńskim a organistami diecezji lubelskiej

Stefan Wyszyński, zanim został prymasem Polski, był w latach 1946–1948 lubelskim biskupem diecezjalnym¹. Przez ten krótki czas troszczył się bardzo o organistów w swojej diecezji. Sam urodził się w organistówce w Zuzeli nad Bugiem, gdzie jego ojciec był parafialnym organistą. Znał więc charakter tej pracy i wszystkie potrzeby tego środowiska².

Ojciec przyszłego Kardynała, Stanisław Wyszyński (1876–1970), urodził się we wsi Gać w powiecie radzymskim i ochrzczony został w rodzinnej parafii Kamieńczyk. Od dziecka lubił nucić pieśni religijne i wykazywał zdolności muzyczne, dlatego w 1891 roku rozpoczął naukę śpiewu i gry na organach u miejscowego organisty, Alojzego Serwatki. Śpiewał wówczas także w chórze kościelnym. Nauka trwała do 1895 roku, a organista uczył go także języka polskiego, geografii, historii oraz religii. W okresie późniejszym

¹ Nominacja na arcybiskupa gnieźnieńsko-warszawskiego i prymasa Polski nosiła datę 12 listopada 1948 r., ale Stefan Wyszyński z Lublina wyjechał 31 stycznia następnego roku, by ingres do katedry w Gnieźnie odbyć 2 lutego, a do katedry w Warszawie cztery dni później. E. Czaczkowska, *Kardynał Wyszyński. Biografia*, wyd. 2 uzup., Kraków 2013, s. 85–86, 91.

² M.P. Romaniuk, *Życie, twórczość i posługa Stefana Kardynała Wyszyńskiego, Prymasa Tysiąclecia*, t. 1. 1901–1956, Warszawa 1994, s. 19–20; B. Pylak, *Stefan Wyszyński Biskup Lubelski*, Lublin 2000, s. 79.

Stanisław doksztalał się na kursach organistowskich prowadzonych w ramach Stowarzyszenia Organistów im. św. Stanisława w Królestwie Polskim³. Po egzaminach organistowskich pracował w Gałkówku pod Łodzią, Prostyni na Podlasiu, od 1900 roku w Zuzeli, od 1910 roku w Andrzejewie, a od 1918 roku przez 30 lat grał we Wrociszewie. Stanisław Wyszyński zmarł 15 lutego 1970 roku w Warszawie w wieku 94 lat. Uroczystości pogrzebowe odbyły się 18 lutego w rezydencji arcybiskupów warszawskich, a msza pogrzebowa w kościele we Wrociszewie. Kondukt prowadzili: ks. Prymas, kard. Karol Wojtyła i wielu biskupów. W pogrzebie uczestniczyło także duchowieństwo, siostry zakonne oraz rzesze wiernych. Stanisław Wyszyński pochowany został w grobie rodzinnym na cmentarzu parafialnym we Wrociszewie⁴.

Biskup Stefan Wyszyński ingres do katedry lubelskiej odbył 26 maja 1946 roku. Podczas uroczystości śpiewały połączone chóry lubelskie: katedralny, z parafii św. Agnieszki i Nawrócenia św. Pawła. Dyrygował nimi Marian Ochalski, organista z katedry, a akompaniował Piotr Podobiński, organista z kościoła św. Pawła (potoczna nazwa parafii). Wykonano *Ecce Sacerdos* ks. Roberta Gajdy, *Te Deum laudamus* z jutrzni Józefa Furmanika, mszę *Salve Regina* Johanna Gustava Eduarda Stehlego, a na offertorium *Surrexit Pastor Bonus* ks. Antoniego Chlondowskiego. Części zmienne mszy wykonali organiści i uczniowie szkoły organistowskiej. W wydarzeniu tym uczestniczyło także kilkudziesięciu muzyków kościelnych z prawie wszystkich dekanatów diecezji⁵. Pierwsze spotkanie biskupa z organistami diecezji lubelskiej nastąpiło już trzy dni później, kiedy przyjął on przedstawicieli Kolegium Organistów Diecezji Lubelskiej⁶, Piotra Podobińskiego i Stanisława Koszowskiego.

³ Prawdopodobnie uczęszczał na kursy organistowskie, prowadzone przez Józefa Furmanika i Mieczysława Surzyńskiego, profesorów Konserwatorium Warszawskiego.

⁴ Archiwum Archidiecezjalne Lubelskie (dalej cyt. AAL), Dz IV 3147, Komunikaty Komisji Diecezjalnej do Spraw Organistowskich przy Kurii Biskupiej w Lublinie 1951–1981 (dalej cyt. Komunikaty), *Maszynopis informacji do Komunikatu z 1970 r.*, k. 126; S. Wyszyński, *Pro memoria, 15 lutego 1970 r.*, w: P. Raina, *Kardynał Wyszyński. Czasy Prymasowskie 1969–1970. Credo Pawła VI, Widmo niemiecko-sowieckiego zbliżenia, Rozmowy watykańskie*, t. 9, Warszawa 2003, s. 143–144; M.P. Romaniuk, *Życie, twórczość*, s. 20; G. Misiura, *Organista Stanisław Wyszyński (1876–1970)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, t. 104, nr 2 (2015), s. 211–231.

⁵ *Ingres J. E. Ks. Biskupa*, „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” (dalej cyt. WDL), r. 23, nr 7 (1946), s. 269.

⁶ Kolegium Organistów Diecezji Lubelskiej powstało w 1922 roku i wchodziło w skład utworzonego w tym roku Kolegium Organistów Polskich. Tworzyli je wszyscy organiści pracujący w parafiach diecezji lubelskiej. Lubelskie Kolegium kontynuowało swoją działalność także w czasie II wojny światowej. Po jej zakończeniu w strukturach ogólnopolskich zaczęto na nowo organizować to

Na spotkaniu bardzo interesował się sprawami tego środowiska⁷. Świadczy to o pewnych priorytetach nowego biskupa: w dzień ingresu ustanowił wikariusza generalnego, kanclerza, pracowników Biskupiej Rady Administracyjnej, Wydziału Gospodarczego, Sądu Biskupiego i zatwierdził swój herb biskupi, a więc dokonał niezbędnych czynności administracyjnych. Mianował też wówczas członków Komisji do spraw Organistowskich na kolejną kadencję⁸ i kilka dni później spotkał się także z przedstawicielami tego środowiska. Być może dostał wówczas zaproszenie na ich doroczny zjazd.

O udziale biskupa Wyszyńskiego w zjazdach (konferencjach) organistów wspomniano w kilku pracach⁹, jednak dopiero dotarcie do materiałów źródłowych, wytworzonych przez samych muzyków, daje pełen obraz relacji między nimi a biskupem. Nowy rządca diecezji przejawiał zainteresowanie tym środowiskiem także poprzez udział w innych wydarzeniach przez nich organizowanych. Także w późniejszych czasach, kiedy Wyszyński został Prymasem, otaczał ojcowską troską organistów całej Polski¹⁰, pamiętając także o organistach diecezji lubelskiej. Ci ostatni wysyłali listy do Prymasa, wyrażając w nich swoje przywiązanie do niego.

środowisko, ale nie udało się to we wszystkich diecezjach. Poszczególne kolegia diecezjalne uległy rozwiązaniu po 1949 roku, ze względu na nowe przepisy o stowarzyszeniach, wydane przez władze komunistyczne. Ostatnim prezesem zarządu lubelskiego kolegium był Piotr Podobiński. Por. AAL, Dz IV 3166, Sprawozdania z działalności Diecezjalnej Komisji d/s Organistowskich przy Kurii Biskupiej w Lublinie 1949–1973, *Sprawozdanie z działalności Komisji do Spraw Organistowskich z dnia 20 grudnia 1949 r.*, k. 1–1v; M. Bochniak, *W służbie Bogu i muzyce. Organisci diecezji lubelskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, Lublin 2011, s. 25.

⁷ M.P. Romaniuk, *Życie, twórczość*, s. 239–242. Błędnie zapisano tam nazwisko organisty z kościoła dominikanów, jako „Kossowski”.

⁸ P. Nitecki, *„Wiem jak godną stolicę obejmuję w dziedzictwie”. Biskup Stefan Wyszyński Pasterz Kościoła Lubelskiego*, Lublin 2012, s. 99–100.

Komisja do spraw Organistowskich przy Kurii Biskupiej w Lublinie została powołana do życia 1 kwietnia 1922 r. przez biskupa Mariana Leona Fulmana (1866–1945). W jej skład weszło 4 księży i 4 organistów. Obecnie istnieje ona pod nazwą „Archiecezjalna Komisja do spraw Muzyki Kościelnej”. M. Bochniak, *W służbie Bogu*, s. 44–45; S. Czerniej, *Komisja Organistowska*, w: *W służbie Kościołowi lubelskiemu 1975–1997. Księga upamiętniająca posługę Pasterza Diecezji Arcybiskupa Bolesława Pylaka*, red. D. Pietrusiński, Lublin 1998, s. 30–31.

⁹ M.P. Romaniuk, *Życie, twórczość*, s. 252, 290, 317; B. Pylak, *Stefan Wyszyński*, s. 78–83, gdzie w kontekście posługi biskupiej przedstawiono także jego troskę o organistów.

¹⁰ Przykładem może być projektowane w 1953 r. opracowanie Regulaminu dla spraw organistowskich w diecezjach polskich. Nie wszedł on jednak w życie. AAL, Dz IV 3140, Regulamin dla spraw organistowskich w diecezjach polskich oraz regulamin dla spraw organistowskich w diecezji lubelskiej 1953, 1955, *Regulamin dla spraw organistowskich w diecezjach polskich*, k. 2–10.

Obecność na dorocznych zjazdach organistowskich

Biskup Stefan Wyszyński w ciągu swojej pasterskiej posługi w diecezji co roku brał udział w zjazdach organistów, nie opuszczając żadnego z nich. Szczegóły przedstawia następująca tabela:

Tabela 1. Udział biskupa Stefana Wyszyńskiego w zjazdach organistów.

Data zjazdu	Godzina	Miejsce
7 sierpnia 1946 r.	11	seminarium duchowne w Lublinie
7 lipca 1947 r.	12	seminarium duchowne w Lublinie
12 lipca 1948 r.	10	seminarium duchowne w Lublinie

Po raz pierwszy bp Wyszyński wziął udział w konferencji w 1946 roku. Powitano go, powstając z miejsc. Biskup zaproponował odśpiewanie hymnu *Veni Creator*, po czym skierował do zebranych swoje słowo. Wyraził zadowolenie z wysokiej frekwencji (152 organistów), a także podkreślił zasługi swojego poprzednika, bpa Mariana Leona Fulmana dla sprawy zrzeszenia organistów w diecezji lubelskiej. Zwracał jednak uwagę na duże braki w śpiewie wśród diecezjan, zwłaszcza w śpiewie ludowym (chodziło o śpiew pieśni kościelnych). Zwrócił się więc do organistów, „jako powołanych do naprawienia tych braków, by sprawą śpiewu kościelnego zajęli się szczerze i z poświęceniem, by nie zrażali się trudnościami, lecz stale kontynuowali raz rozpoczętą pracę”. Powiedział także, że wie o niedociągnięciach w ich uposażeniu i przyrzekł uregulować te sprawy w przyszłości oraz rozszerzyć kompetencje Komisji do spraw Organistowskich. Ksiądz biskup powiedział, że organisci są jakby drugą armią kapłanów i zachęcał ich do pracy na rzecz rozwoju Kościoła w diecezji, a także w całej Polsce. W odpowiedzi na to przewodniczący zebrania, Czesław Jackowski z Gościeradowa, mówił o przywiązaniu organistów do swojego zawodu i do Kościoła. Biskup Wyszyński dodał, że nie jest w stanie wspomóc finansowo powstałej szkoły organistów, ale obiecał się postarać o lokal na internat dla jej uczniów. Powiedział także, że talenty organistów można również wykorzystać np. na polu społeczno-oświatowym lub katechetycznym. Po zjeździe rozpoczęły się rekolekcje. W dniu 10 sierpnia, na ich zakończenie,

bp Wyszyński odprawił w katedrze lubelskiej Mszę św. dla organistów¹¹. Można więc zauważyć, że od początku swojej pracy w diecezji nowy biskup zwrócił uwagę na środowisko, z którego się wywodził. Chwalił muzyków za istniejącą organizację diecezjalną, ale także wskazywał na potrzebę dalszej pracy w parafii, szczególnie nad śpiewem wśród ludzi. Chciał także, by ich praca nie ograniczała się tylko do posługi w kościele, ale by pracowali też jako katecheci oraz angażowali się w miejscowe inicjatywy społeczne. Przejawem osobistej troski o przyszłość tego środowiska była obiecana pomoc w zorganizowaniu bursy dla uczniów szkoły organistowskiej. Została ona zlokalizowana w budynku przy kościele św. Wojciecha na ul. Podwale 11 w Lublinie¹².

Kolejny zjazd organistów odbył się w 1947 roku, również w obecności biskupa lubelskiego. Zapewnił on zebranych, że władze diecezjalne rozumieją potrzeby organistów, dlatego też polecił specjalnej komisji, złożonej z księży dziekanów, opracowanie tabelki podziału dochodów *iura stolae*. Swoją projekt przedstawiła także Komisja do spraw Organistowskich oraz niektórzy księża proboszczowie, zainteresowani sprawami organistowskimi. Po opracowaniu tabela miała zostać ogłoszona w diecezjalnym periodyku „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” jako obowiązująca księży i służbę kościelną. Co do poruszanej na zebraniu sprawy posiadania przez organistów ziemi, biskup stwierdził, że powinni oni korzystać przede wszystkim z ziem parafialnych. Za te słowa podziękował przewodniczący obrad Czesław Jackowski i zapewnił go o oddaniu organistów Kościołowi. Biskup powiedział jeszcze, żeby organiści przeprowadzili składkę na utrzymanie bursy dla uczniów szkoły organistowskiej, ponieważ zależy mu na dobrym przygotowaniu do tego zawodu. Uchwalono jej wysokość na kwotę 300 zł od tysiąca dusz, płatną do stycznia następnego roku. Wśród owacji biskup opuścił konferencję. Trzy dni później w kościele seminaryjnym odprawił Mszę św. i wygłosił kazanie na zakończenie rekolekcji dla organistów. Uczestniczyło w nich 132 pracowników

¹¹ AAL, Dz IV 3135, Księga protokołów posiedzeń Zarządu Komisji Organistowskiej i walnych zebrań (konferencji) organistów diecezji lubelskiej 1945–1970 (dalej cyt. Księga protokołów), *Protokół zebrania organistów diecezji lubelskiej w dniu 7 sierpnia 1946 r.*, k. 4–4v, 6–6v; M.P. Romaniuk, *Życie, twórczość*, s. 252.

¹² Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Lublinie, IPN Lu-41/36, Drzymała Edward, s. Dominika, *Pismo E. Drzymały do Prokuratury Wojewódzkiej w Lublinie w sprawie wydania zaświadczenia za okres pobytu w więzieniu śledczym*, Bychawa, 26 czerwca 1992 r., k. 1. Był on uczniem szkoły muzycznej w klasie organów. W piśmie tym wspominał, że w 1949 roku był zameldowany w internacie, mieszczącym się pod wspomnianym adresem.

tej profesji¹³. Podczas zjazdu w 1947 roku dyskutowano nad uposażeniem organistów. W diecezji toczyły się wówczas prace nad ustaleniem nowego podziału opłat *iura stolae*, co miało zostać wkrótce ogłoszone jako obowiązujące. Biskup wyraził również swoje zdanie co do nieruchomości posiadanych przez organistów w parafiach. Uważał, że ziemia przydzielona im pod uprawę powinna pochodzić z należnego przydziału jako pracownikom kościelnym, nie zaś być nabyta drogą prywatnego zakupu. Była to więc forma zapłaty za pracę w parafii.

W dniu 12 lipca 1948 roku ks. biskup uczestniczył w kolejnym zjeździe organistów diecezji lubelskiej. Późniejsze wypadki pokazały, że był to ostatni z jego udziałem. Z przedstawionego tam sprawozdania z działalności zarządu kolegium wynikało, że od ostatniego zjazdu był on 4 razy na audiencjach u biskupa, na których poruszano kwestie uposażenia i sprawy zawodowe. W skierowanym słowie ordynariusz powiedział, że na zebrania organistów przychodzi nie z kurtuazji, ale z potrzeby serca. Ówczesne czasy były skomplikowane i chciał widzieć w organistach ludzi „związanych z Kościołem na dobre i złe”. Tysiąclecie katolicyzmu w Polsce odcisnęło wyraźne piętno na życiu duchowym i kulturalnym. Sprawy materialne organistów zostały już uregulowane zarządzeniami diecezjalnymi, a gdzie nie były respektowane, należało się z tym zwrócić do dziekanów. Obowiązywać miały one do czasu zwołania nowego synodu w diecezji. Biskup oczekiwał od organistów „rozsiewania ludu”, a w utrzymaniu bursy widział „uspołecznienie i ofiarność na cele ogólne”. Oczekiwał, że ich spotkania dekanalne będą się odbywać stale, a jako wyraz pracy w poszczególnych parafiach, powinny się odbywać konkursy chórów kościelnych. Były jeszcze braki w salach i instrumentach, ale zaczęto budować domy katolickie, gdzie przewidziano miejsca do ćwiczeń dla chórów. Biskup wierzył, że praca organistów wyda owoce ku chwale Boga i Ojczyzny. Nakreślił także ich zadania: 1) stały rozwój poziomu duchowego i bycie przykładem dla innych, 2) rozwój poziomu pracy oraz 3) pilnowanie spraw materialnych i dbałość o wynagrodzenie. Zaznaczył, żeby obrady nie obracały się wokół tego ostatniego. Czesław Jackowski podziękował biskupowi

¹³ AAL, Dz IV 3135, Księga protokołów, *Protokół zebrania organistów diecezji lubelskiej w dniu 7 lipca 1947 r.*, k. 13–13v; *Rekolekcje*, „Kronika Muzyczna Organistów Diecezji Lubelskiej” 1947, wrzesień, s. 4–5; M. P. Romaniuk, *Życie, twórczość*, s. 290. Podano tam błędnie, że rekolekcje zakończyły się 10 sierpnia.

za skierowane słowa, a wszyscy wzniesli okrzyk „Niech żyje!”¹⁴. Dwa dni później o godzinie 12 bp Wyszyński celebrował Mszę św. na rozpoczęcie rekolekcji dla organistów¹⁵. Zjazd ten odbywał się, gdy od strony formalnej wynagrodzenie organistów zostało już uregulowane. Biskup zdawał sobie sprawę z tymczasowego rozwiązania podziału dochodów, które miało obowiązywać do czasu zwołania synodu diecezjalnego (odbył się on dopiero w latach 1977–1985). Jeśli w jakiejś parafii przepisy nie były jeszcze stosowane, prosił o poinformowanie o tym dziekanów, którzy mieli się tym zająć. Było to zgodne z jego koncepcją pracy duszpasterskiej, opartej na współpracy z dziekanami, którzy mieli integrować duchowieństwo poprzez organizowanie regularnych konferencji i spotkań formacyjnych oraz realizować zadania duszpasterskie¹⁶. Odbiciem takiej pracy wśród kapłanów było przeniesienie tego modelu na grunt organistowski: prowadzenie konferencji dekanalnych i ogólnodiecezjalnych rekolekcji środowiskowych. Trzeba jednak zaznaczyć, że rekolekcje i spotkania dekanalne organistów odbywały się także przed wojną, jednak przy aprobacie biskupa miało jeszcze bardziej wzrosnąć ich znaczenie. Wreszcie bp Wyszyński określił zadania dla organistów diecezji, które mogą być traktowane jako swoisty testament dla nich. Przede wszystkim mieli się troszczyć o stały wzrost poziomu duchowego i przez to dawać parafianom przykład dobrego życia, doskonalić swoje kwalifikacje zawodowe, a na koniec dbać o sprawy odpowiedniego uposażenia i wynagrodzenia. Wydaje się, że organiści stosowali się do tych nakazów, o czym świadczy kontynuacja takiej linii ich działalności także po opuszczeniu diecezji przez biskupa Wyszyńskiego.

Troska o byt materialny organistów

Biskup Wyszyński, jak już zaznaczono wcześniej, zabiegał również o byt materialny organistów, wydając odpowiednie zarządzenia.

Tabela 2. Zarządzenia biskupa Stefana Wyszyńskiego w sprawie organistów

¹⁴ AAL, Dz IV 3135, Księga protokołów, *Protokół zebrania organistów diecezji lubelskiej w dniu 12 lipca 1948 r.*, k. 15, 16v, 18–18v, 21.

¹⁵ M.P. Romaniuk, *Życie, twórczość*, s. 317–318.

¹⁶ P. Nitecki, „*Wiem jak godną stolicę*”, s. 102.

Data wydania	Rodzaj
10 sierpnia 1946 r.	Rozporządzenie w sprawie stosunków służbowych organistów
26 października 1947 r.	Przepisy o prowadzeniu ksiąg parafialnych: ochrzczonych, bierzmowanych, małżeństw i zmarłych
listopad 1947 r.	W sprawie kolend [sic!] organistowskich w Adwencie
22 listopada 1947 r.	Rozporządzenie o wynagrodzeniu organistów i służby kościelnej
28 marca 1948 r.	W sprawie wykonania planu pracy duszpasterskiej w dziedzinie śpiewu kościelnego na r. 1948

W dniu 10 sierpnia 1946 roku podpisał rozporządzenie w sprawie stosunków służbowych organistów w diecezji lubelskiej. Impulsem do jego wydania był udział w zjeździe i rekolekcjach, na których dostrzegł potrzebę ułożenia na nowo stosunków tego środowiska, które także doznało licznych strat osobowych i materialnych podczas wojny. Przypominał jednocześnie, że nadal obowiązywał *Regulamin w sprawie organistów*, dołączony do uchwał synodu diecezjalnego z 1928 roku. Organista miał więc prawo do mieszkania służbowego, a rządca kościoła miał obowiązek regulowania wszystkich opłat. Ten ostatni miał też zapewnić odpowiednią salę oraz instrument do ćwiczeń dla chóru. *Regulamin* stanowił również, że zmiany na stanowiskach organistów mogą być dokonywane tylko przez Komisję do spraw Organistowskich, a wszelkie odwołania miały być kierowane do ordynariusza¹⁷. Zarząd Kolegium wysłał do biskupa pismo, w którym komunikowano, że wydane rozporządzenie przez niektórych proboszczów interpretowane było w sposób dowolny, co budziło zastrzeżenia wśród organistów. Dlatego też przedstawili własny projekt podziału dochodów *iura stolae*¹⁸. W ten sposób rozpoczęła się

¹⁷ *W sprawie stosunków służbowych organistów*, Lublin, 10 sierpnia 1946 r., WDL, r. 23, nr 8 (1946), s. 297–298; M.P. Romaniuk, *Życie, twórczość*, s. 252.

¹⁸ AAL, Dz IV 3138, Memoriały Komisji Diecezjalnej d/s Organistowskich przy Kurii Biskupiej w Lublinie i Zarządu Kolegium Organistów do Biskupa Ordynariusza w sprawie sytuacji materialnej i warunków pracy organistów 1946–1968, *Pismo Zarządu Kolegium Organistów Diecezji Lubelskiej do biskupa*, nr 434, [przed 5 listopada 1946 r.], k. 7–8v; ibidem, Dz IV 3174, Tabelka opłat z „iura stolae” i prowadzenia kancelarii dla organistów oraz pismo Wikariusza Generalnego Kurii Biskupiej w Lublinie w sprawie tabeli opłat dla organistów 1946–1965 (dalej cyt. Tabelka opłat), *Pismo Komisji do Spraw Organistowskich do biskupa z dnia 13 listopada 1946 r.*, k. 1–2.

dyskusja o wprowadzeniu przepisów dotyczących wynagrodzenia organistów¹⁹. Dnia 26 października 1947 roku biskup wydał *Przepisy o prowadzeniu ksiąg parafialnych: ochrzczonych, bierzmowanych, małżeństw i zmarłych*²⁰. Księgi te prowadzili organiści parafialni, więc przepisy odnosiły się także i do nich. Na początku listopada 1947 roku przypomniał zaś rządcom kościołów, że organiście należą się ofiary składane z tytułu roznoszenia opłatków oraz inne dary w naturze²¹. W uroczystość św. Cecylii 1947 roku wydał *Rozporządzenie o wynagrodzeniu organistów i służby kościelnej*. Porządkowało ono tę podstawową dla ich bytowania kwestię. Podział opłat wyglądał następująco:

- Od wszystkich dochodów parafialnych odliczano 10% na światło, a pozostałą sumę rozdzielano między księży i służbę kościelną:
 - w parafii z jednym kapłanem, otrzymywał on 65% dochodów, organista 25%, a zakrystianin 10%,
 - w parafii z dwoma kapłanami, otrzymywali oni 70%, organista 20%, a zakrystianin 10%,
 - w parafii z trzema i więcej kapłanami, otrzymywali oni 75%, organista 15%, a zakrystianin 10%.
- Z intencji mszalnych organista pobierał 15% stypendium, a zakrystianin 5%.
- Z dochodów kancelaryjnych:
 - w parafii z jednym kapłanem, proboszcz i organista otrzymywali po 50%,
 - w parafii z dwoma i więcej kapłanami, otrzymywali oni 60%, a organista 40%.
- Z ziemi parafialnej:

¹⁹ Dnia 11 marca 1947 roku poinformowano Komisję, że przedstawiony przez nią projekt podziału dochodów będzie omawiany na posiedzeniu księży dziekanów. Ci wyłonili spośród siebie sześciuosobową komisję, która pod przewodnictwem biskupa obradowała 7 maja tego roku. AAL, Dz IV 3174, Tabelka opłat, *Pismo Kurii Biskupiej w Lublinie do Komisji do Spraw Organistowskich z dnia 11 marca 1947 r.*, nr 999, k. 7; ibidem, *Protokół z posiedzenia Komisji wyłonionej przez zebranie księży dziekanów, pod przewodnictwem biskupa Wyszyńskiego, dla unormowania podziału poborów między księżmi, a służbą kościelną*, Lublin, 7 maja 1947 r., k. 3–3v.

²⁰ *Przepisy o prowadzeniu ksiąg parafialnych: ochrzczonych, bierzmowanych, małżeństw i zmarłych, oraz księgi stanu dusz*, Lublin, 26 października 1947 r., WDL, r. 24, nr 11 (1947), s. 392–398; M.P. Romaniuk, *Życie, twórczość*, s. 791.

²¹ *W sprawie kolend [sic!] organistowskich w Adwencie*, [listopad 1947 r.], WDL, r. 24, nr 11 (1947), s. 400.

- jeśli było jej ponad 4 morgi, organista miał otrzymać 1 morgę, a zakrystianin 1/2 morgi,
 - jeśli było jej ponad 6 mórg, organista miał otrzymać 1 1/2 morgi, a zakrystianin 1/2 morgi,
 - jeśli było jej ponad 10 mórg, organista miał otrzymać 3 morgi, a zakrystianin 1 morgę.
- Organista miał otrzymywać także dochody z roznoszenia opłatków, oraz wynagrodzenie w postaci spisowego i snopowego.

Nowe przepisy weszły w życie z dniem 1 stycznia następnego roku²². Dodać należy, że podział ustanowiony przez biskupa Wyszyńskiego obowiązywał aż do wydania nowych przepisów w tej sprawie w 1982 roku, chociaż w 1969 roku miała miejsce próba ich zrewidowania²³.

W pracy duszpasterskiej na 1948 rok bp Wyszyński zaplanował aktywizację wiernych w uczestnictwie we mszy oraz śpiewanie przez nich pieśni kościelnych. Były to czasy liturgii trydenckiej, w której wierni uczestniczyli w niej poprzez jej słuchanie. W rozporządzeniu z 28 marca 1948 roku nakreślił dużą w tym rolę organistów, którzy powinni nauczyć chór a następnie ludzi poprawnych melodii pieśni. Chór powinien śpiewać mszę *Na stopniach Twego* (tzw. mszę polską), autorstwa Józefa Władysława Krogulskiego, na przemian z ludem, żeby ożywić ich uczestnictwo w liturgii²⁴.

²² AAL, Dz IV 3173, Rozporządzenie Biskupa Lubelskiego o wynagrodzeniu organistów i służby kościelnej (druk Kolegium Organistów) 1947, *Druk Rozporządzenia o wynagrodzeniu organistów i służby kościelnej*, k. 1–1v; *Rozporządzenie o wynagrodzeniu organistów i służby kościelnej*, Lublin, 22 listopada 1947 r., WDL, r. 24, nr 12 (1947), s. 457–459; M.P. Romaniuk, *Życie, twórczość*, s. 301 – podaje błędną datę wydania rozporządzenia jako 23 listopada. Faktyczne miało ono miejsce dzień wcześniej, w uroczystość św. Cecylii, patronki organistów i muzyki kościelnej.

²³ Por. AAL, Dz IV 3183, Sprawa wynagrodzenia organistów i służby kościelnej – protokół z narady specjalnej Komisji pod przewodnictwem Ks. Bp. E. Ilcewicza 1969; *Dekret w sprawie statusu i wynagrodzenia organistów w diecezji lubelskiej z dnia 14 września 1982 r.*, nr 1176/Gł/82, WDL, r. 46, nr 9 (1982), s. 199; *Przepisy wykonawcze do Dekretu Biskupa Lubelskiego z dnia 14 września 1982 r. Nr 1176/Gł/82 w sprawie statusu i wynagrodzenia organistów w diecezji lubelskiej, przyjęte przez Diecezjalną Radę Duszpasterską w dniu 9 listopada 1982 r.*, L.dz. 96/WD/82, WDL, r. 47, nr 1 (1983), s. 13–20. W *Dekrecie* zapisano: „Anulujemy rozporządzenie o wynagrodzeniu organistów i służby kościelnej z roku 1947”.

²⁴ *W sprawie wykonania planu pracy duszpasterskiej w dziedzinie śpiewu kościelnego na r. 1948*, Wielkanoc 1948 r., WDL, r. 25, nr 4 (1948), s. 167–169; M.P. Romaniuk, *Życie, twórczość*, s. 310. Por. Z. Goliński, *Program pracy duszpasterskiej w diec. Lubelskiej na rok 1948*, Lublin, 2 stycznia 1948 r., WDL, r. 25, nr 1 (1948), s. 14–21.

Oprócz spotkań formalnych, bp Wyszyński spotykał się w Lublinie z organistami i prowadzonymi przez nich chórami. Niektóre odnotowano w źródłach, stąd można odtworzyć ich chronologię.

Tabela 3. Spotkania biskupa Stefana Wyszyńskiego z lubelskimi organistami i chórami

Data spotkania	Godzina	Miejsce	Charakter
31 grudnia 1946 r.	14	pałac biskupi	życzenia bożonarodzeniowe od organistów
12 stycznia 1947 r.	16	sala chóru	opłatek chóru katedralnego
12 stycznia 1947 r.	18	siedziba LTM	koncert kolęd chóru kościoła MB Zwycięskiej
18 października 1947 r.	–	sala chóru	spotkanie z chórem parafialnym kościoła św. Michała
23 listopada 1947 r.	18	sala chóru kościoła św. Pawła	spotkanie z chórami kościoła św. Pawła i katedralnym

Ostatniego dnia roku 1946 podjął w swoim domu biskupim delegację organistów i przyjął od nich życzenia bożonarodzeniowe²⁵. W dniu 12 stycznia 1947 roku o godzinie 16 wziął udział w opłatku chóru katedralnego, a dwie godziny później w siedzibie Lubelskiego Towarzystwa Muzycznego w koncercie kolęd w wykonaniu chóru kościoła MB Zwycięskiej²⁶. W dniu 18 października tego roku spotkał się z chórem parafialnym kościoła św. Michała w Lublinie, a 23 listopada w kościele św. Pawła z chórami tamtejszej parafii oraz katedry lubelskiej²⁷. Nie zachowały się informacje dotyczące spotkań w 1948 roku, ale z pewnością biskup widywał się w ciągu tego roku z chórami parafii i kościołów lubelskich.

Z organistami, nie tylko ze stołecznego Lublina, ale także innych parafii, spotykał się biskup podczas przeprowadzanych wizytacji. W ciągu 2,5 roku odwiedził głównie parafie położone w centralnej części diecezji oraz na południowo-wschodnim jej krańcu. Sprawdzał wówczas pracę organistów, warunki mieszkaniowe i uposażenie, a także zasięgał opinii na ich temat. Na ogół oceny wypadły pozytywnie, np.: „Organista człowiek przykładowy

²⁵ M.P. Romaniuk, *Życie, twórczość*, s. 272.

²⁶ Ibidem, s. 274.

²⁷ Ibidem, s. 298, 301.

i do Kościoła przywiązany”, czy „Organista człowiek rodzinny, chwalony przez Ks. Proboszcza jako człowiek oddany Kościołowi”. Zdarzały się jednak słowa wręcz krytyczne, nakazujące proboszczowi zmianę pracownika, np.: „Organista, człowiek starszy, (...) gra bardzo słabo, zmanierowana technika, na lichym instrumencie. Opinię w parafii ma niedobłą. (...) Polecilem Radzie Par[afialnej] skierować sprawę do Komisji Organistowskiej przy Kurii Biskupiej”²⁸. Tych ostatnich było zdecydowanie mniej. Uposażenie i śpiew ludzi też często pozostawiały wiele do życzenia, ale można to tłumaczyć zniszczeniami wojennymi, zarówno materialnymi, jak i duchowymi.

Pożegnanie biskupa przez organistów z diecezji lubelskiej

Jak się okazało, zjazd organistów w 1948 roku był ostatnim oficjalnym wydarzeniem z udziałem wszystkich organistów, w którym uczestniczył biskup Stefan Wyszyński, bowiem dokładnie 4 miesiące później został mianowany arcybiskupem metropolitą gnieźnieńsko-warszawskim i prymasem Polski. Nominacja ta spowodowała chęć pożegnania biskupa także przez środowisko organistów. Dnia 23 stycznia 1949 roku o godzinie 19 miał miejsce pożegnalny wieczór kolęd w wykonaniu lubelskich chórów. W chwili przybycia biskupa połączone zespoły pod dykcją Mariana Ochalskiego wykonały dedykowane księdzu Prymasowi *Ecce sacerdos*, autorstwa Feliksa Rączkowskiego. Gościa przywitał, prezes Lubelskiego Towarzystwa Muzycznego. Następnie poszczególne chóry wykonały kolędy. Chór katedralny – pod dykcją Mariana Ochalskiego – wykonał kolędę Bartłomieja Pękiela z XVI wieku i *Cieszymy się* Feliksa Rączkowskiego, chór parafii św. Pawła – pod dykcją Piotra Podobińskiego – wykonał *Witaj Niebo* Stanisława Koszowskiego i *Coś się dzieje* Jana Prosnaka, chór akademicki KUL – pod dykcją Edmunda Jozajtisa – wykonał *Wśród nocnej ciszy* Stanisława Niewiadomskiego i *W Szopie* Jana Maklakiewicza, chór parafii św. Michała – pod dykcją Franciszka Jasińskiego – wykonał *Gdy śliczna Panna* Feliksa Nowowiejskiego i *Z Niebios*

²⁸ B. Pylak, *Stefan Wyszyński*, s. 78–81.

przychodzi Koszowskiego, chór parafii św. Agnieszki – pod dyrekcją Ludwika Daniela – wykonał *Święta Panienska* Maklakiewicza i *Dziecina Mała* St. Kwaśnika, chór oo. dominikanów – pod dyrekcją Stanisława Koszowskiego – wykonał *Wśród nocnej ciszy* i *Jezus Malusienki* Niewiadomskiego. Po występach chórów, profesor Feliks Rączkowski z Warszawy odegrał na organach *Symfonię* Alexandre Guilmanta i *Suitę kolędową* własnego autorstwa. Potem połączone chóry, pod dyrekcją Stanisława Koszowskiego, wykonały *Gdy się Chrystus rodzi* Nowowiejskiego, *Anioł Pański* ks. Antoniego Chlondowskiego, *Mizerna cicha* Waleriana Stysia, *Z narodzenia Pana* i *Jasna Panna*, obie Jana Maklakiewicza. Po koncercie, z estrady głos zabrał profesor Koszowski, który przemówił tymi słowami:

Ekscelencjo, Najdostojniejszy Arcypasterzu! Dzisiejszy koncert kolędowy jest hołdem i podziękowaniem, jakie Ekscelencji składają chóry m[iasta] Lublina. Chcemy przez to wyrazić podziękowanie za opiekę, jaką otaczają chóry w diecezji, i wyrazić radość nas wszystkich, że Bóg pozwolił nam doczekać wyniesienia Ciebie, Najdostojniejszy Arcypasterzu, do tak wysokiej godności Prymasa Polski. Niech Bóg użyczy zdrowia i sił do dalszej pracy, o co będziemy prosili w modłach. Na zakończenie dzisiejszej uroczystości, pozwoli Ekscelencja, że wzniosę okrzyk: Ekscelencja Prymas Polski niech żyje!²⁹.

Cała sala wzniosła dłuższą chwilę okrzyk: „Niech żyje!”. Nowy Prymas wszedł na scenę i w przemówieniu poruszył temat znaczenia pieśni religijnej jako czynnika wychowawczego, zespalającego, wyrażającego najwyższe piękno i szczerą duszę ludzką w jej stosunku do Boga. Podziękował chórom i ich dyrygentom za taką formę pożegnania. Powiedział, że będzie zanosił modlitwy do grobu św. Wojciecha, ale prosił także zebranych o modlitwę za siebie. Na zakończenie Prymas dostał długie i niemilkące oklaski³⁰. W swoich zapiskach przy tym wydarzeniu zanotował: „nigdzie bowiem nie śpiewają tak kolęd, jak w kościołach lubelskich”³¹.

²⁹ P. Podobiński, *Lubelskie Chóry Kościelne dały koncert kolędowy na pożegnanie Prymasa Polski*, WDL, r. 26, nr 2 (1949), s. 96.

³⁰ Ibidem; M. P. Romaniuk, *Życie, twórczość*, s. 350.

³¹ S. Wyszynski, *Pro memoria. Zapiski z lat 1948–1949 i 1952–1953*, Warszawa 2007, s. 34. W wieczorze kolęd Prymas uczestniczył razem z ks. prał. Piotrem Stopniakiem.

Tak jak wcześniej chóry lubelskie, także organiści pożegnali swojego opiekuna. Miało to miejsce 27 stycznia w pałacu biskupim w Lublinie. Na spotkanie przybyli przedstawiciele Zarządu Kolegium Organistów Diecezji Lubelskiej i niektórych dekanatów: prezes Kolegium Piotr Podobiński, Marian Ochalski, Stanisław Koszowski, Ludwik Daniel, Michał Pecyk, Jan Fus, wszyscy z Lublina, Paweł Wołoszyn z Sitańca, Marian Kuczyński z Wilkowa i Stanisław Suchożebrski z Piask. Prezes Podobiński, w imieniu Zarządu Kolegium i wszystkich organistów z diecezji, wyraził dumę i radość z nominacji arcybiskupiej i prymasowskiej oraz złożył hołd i podziękowanie za pracę dla nich w życiu religijnym, muzycznym i organizacyjnym. Podziękował także za obecność i zainteresowanie zjazdami i rekolekcjami, przeprosił za wszelkie przykrości oraz prosił o słowa otuchy na dalszą pracę „dla dobra i chwały Kościoła i naszej Ojczyzny”. Prymas zachęcał organistów do dalszej pracy, miłości, zgody i pomocy koleżeńskiej oraz do kontynuowania działań w nauczaniu śpiewu ludu w świątyniach, dla pożytku społeczeństwa i Kościoła. Powiedział także:

Sursum Corda – panowie organiści – Opatrzność Boska obecnie dała mi więcej środków do dyspozycji, ażebym mógł rozpocząć pracę w diecezji lubelskiej nad uporządkowaniem i ustabilizowaniem stanowiska organisty rozszerzyć na wszystkie diecezje w Polsce³².

Na zakończenie ponadpółgodzinnej wizyty, udzielił zebrany błogosławieństwa apostołskiego³³. Czas pokazał, że Prymas Wyszyński podjął odpowiednie kroki, aby dotrzymać danego słowa, ale projekty uchwał nie weszły w życie.

Wyjeżdżając z Lublina do Warszawy, nowy Prymas w następujących słowach opisał miasto, które opuszczał:

Przejazd przez miasto; rzut oka na fronton katedry, gdzie pozostało moje zawołanie – *Soli Deo* – na kartuszu nad oknem; spojrzenie poprzez Kapucyńską na umiłowany fronton kościoła jagiellońskiego Matki Bożej Zwycięskiej;

³² S. Suchożebrski, [Pożegnanie Prymasa Wyszyńskiego przez Zarząd Kolegium Organistów Diecezji Lubelskiej i delegatów dekanalnych], WDL, r. 26, nr 2 (1949), s. 97.

³³ Ibidem, s. 96–97.

ciekawe spojrzenie w głąb dziedzina KUL – i już jesteśmy poza miastem. Lublin pozostał – Bóg z nim³⁴.

Można więc opisać trasę przejazdu: ulicą Zamojską (dziś ta jej część nosi nazwę Kardynała Stefana Wyszyńskiego) do Krakowskiego Przedmieścia, a następnie do Alei Racławickich. W takich okolicznościach po raz ostatni wyjechał ze swojego dotychczasowego miejsca posługi biskupiej.

Kontakt Prymasa z lubelskimi organistami po objęciu rządów w Gnieźnie i Warszawie

Po objęciu przez Stefana Wyszyńskiego stolicy prymasowskiej, na konferencjach organistowskich w następnych latach często podejmowano uchwały o wysłaniu depesz do Prymasa i jego następcy w Lublinie, biskupa Piotra Kałwy (1893–1974), z wyrazami hołdu, czci i przywiązania. Wzmianki o tym znajdują się w protokołach z lat 1949, 1951, 1957, 1959, 1960, 1961, 1962, 1965 i 1966³⁵. Jedną z nich nawet przytoczono:

Organisci diecezji lubelskiej zebrani na dorocznych rekolekcjach poprzedzonych ogólną Konferencją, składają Waszej Eminencji wyrazy najgłębszej czci, hołdu, synowskiego oddania i wdzięczności³⁶.

W protokole z konferencji w 1951 roku wspomniano, że dyskutowana wówczas sprawa powstania centralnego Kolegium Organistów w Warszawie

³⁴ S. Wyszyński, *Pro memoria*, s. 37.

³⁵ AAL, Dz IV 3135, Księga protokołów, *Protokół zebrania organistów diecezji lubelskiej w dniu 18 lipca 1949 r.*, k. 31; ibidem, *Protokół zebrania organistów diecezji lubelskiej w dniu 2 lipca 1951 r.*, k. 48v; ibidem, *Protokół zebrania organistów diecezji lubelskiej w dniu 1 lipca 1957 r.*, k. 57v; ibidem, *Protokół zebrania organistów diecezji lubelskiej w dniu 6 lipca 1959 r.*, k. 61; ibidem, *Protokół zebrania organistów diecezji lubelskiej w dniu 24 sierpnia 1960 r.*, k. 64; ibidem, *Protokół zebrania organistów diecezji lubelskiej w dniu 26 czerwca 1961 r.*, k. 67; ibidem, *Protokół zebrania organistów diecezji lubelskiej w dniu 9 lipca 1962 r.*, k. 70; ibidem, *Protokół zebrania organistów diecezji lubelskiej w dniu 30 czerwca 1965 r.*, k. 81; ibidem, *Protokół zebrania organistów diecezji lubelskiej w dniu 11 lipca 1966 r.*, k. 91v.

³⁶ Ibidem, *Protokół zebrania organistów diecezji lubelskiej w dniu 1 lipca 1957 r.*, k. 57.

ma poparcie „najwyższej Władzy Kościelnej w Polsce”³⁷. Można się domyślać, że chodziło właśnie o Prymasa. W dniu 23 października 1956 roku na ogólnopolskiej pielgrzymce organistów z całej Polski na Jasną Górę modlono się o uwolnienie uwięzionego wówczas Prymasa. Kilka dni później (28 października) tak właśnie się stało. Zrodził się wówczas pomysł pielgrzymki dziękczynnej w 1957 roku³⁸, ale doszła ona do skutku dopiero rok później. W niedzielę 11 listopada 1956 roku kardynał Wyszyński odwiedził Lublin i odprawił mszę w katedrze. Chór seminaryjny zaśpiewał wtedy *Ecce sacerdos*, w układzie ks. Tadeusza Miazgi i pod jego dyрекcją. Cały kościół śpiewał podczas mszy *Godzinki o Niepokalanym Poczęciu NMP*, na zmianę z klerykami. Po niej Prymas wygłosił kazanie. Delegacja organistów, na czele z ks. prał. Włodzimierzem Mentzlem, nie mogła się dostać do niego i dopiero na drugi dzień Piotr Podobiński i Stanisław Koszowski złożyli mu w pałacu biskupim hołd od organistów z diecezji, dołączając to na piśmie³⁹. W dniach 23–25 września 1958 roku odbył się na Jasnej Górze ogólnopolski Kongres Muzyki Gregoriańskiej. Wzięło w nim udział trzy tysiące wiernych, z czego 112 osób przybyło z diecezji lubelskiej. Wystąpił tam chór organistowski „Gregorianum”, pod dyr. Seweryna Sewerskiego z Krasnegostawu i przy akompaniamencie Józefa Kaczorka z parafii Narodzenia NMP w Chełmie. Odczyty o muzyce kościelnej wygłosili Stanisław Koszowski i Czesław Jackowski. W imieniu zebranych organistów, Księdza Prymasa przywitał Stanisław Koszowski. Po nabożeństwie kardynał Wyszyński przyjął zebranych na audiencji, a w imieniu wszystkich przemówił Czesław Jackowski. Kardynał zapytał, jak układała się praca organistów w diecezji lubelskiej, na co Piotr Podobiński odpowiedział, że stosownie do zarządzeń i wskazań z jego czasów, a organiści utrzymywali kontakt z Komisją i do niej zwracali się o pomoc. Ksiądz Prymas wyraził zadowolenie z tego powodu⁴⁰. W dniach 4–6 czerwca 1966 roku odbyły się w Lublinie uroczystości milenijne, z udziałem Prymasa Wyszyńskiego, 44 biskupów, prawie całego duchowieństwa diecezjalnego i licznie zgromadzonych wiernych. Także chór organistowski „Gregorianum”

³⁷ Ibidem, *Protokół zebrania organistów diecezji lubelskiej w dniu 2 lipca 1951 r.*, k. 45.

³⁸ Ibidem, *Protokół zebrania organistów diecezji lubelskiej w dniu 1 lipca 1957 r.*, k. 56.

³⁹ Ibidem, Dz IV 3147, Komunikaty, *Maszynopis Komunikatu z grudnia 1956 r.*, k. 5; ibidem, *Komunikat z grudnia 1956 r.*, k. 21.

⁴⁰ Ibidem, *Komunikat nr 4/58 z grudnia 1958 r.*, k. 42.

na nich wystąpił. Jak podano w protokole, „[występ chóru] ogromnie uradował Jego Eminencję Księdza Prymasa Wyszyńskiego”⁴¹.

Kardynał Wyszyński zawsze stawał po stronie organistów. Przykładem może być sytuacja opisana w jednym z protokołów po diecezjalnych obradach. Gdy rozpoczęło się sprzedawanie opłatków przez zgromadzenia zakonne, jeden z organistów poinformował na konferencji w 1969 roku, że otrzymał pismo z kancelarii Prymasa (z dnia 1 lipca 1969 r., nr 1933/69/P), w którym odpisano mu, że zgodnie z wielowiekową tradycją, roznoszenie i dochód z opłatków należał do organistów. Pismo o tej samej treści otrzymał także biskup lubelski i przełożeni zgromadzeń zakonnych na terenie diecezji lubelskiej⁴². Nie jest znany finał tej sprawy, ale należy przypuszczać, że w tej parafii opłatki znowu zaczęli roznosić tylko organiści. Przywiązanie muzyków kościelnych do Prymasa wyrażono również poprzez podanie w *Komunikacie* z 1970 roku wiadomości, że zmarł jego ojciec, a także informację o odbytym pogrzebie⁴³. Nie było napisane wprost, ale można przypuszczać, że wzięła w nim udział także delegacja organistów diecezji lubelskiej. Do Prymasa zaś wysłano pismo następującej treści:

Jego Eminencja Kardynał Prymas Polski Ks. Dr Stefan Wyszyński Warszawa. Wstrząśnięci zgonem śp. Ojca Waszej Eminencji, jako naszemu byłemu Zwierzchnikowi i Ojcu przesyłamy wyrazy najgłębszego współczucia, załączając wzmiankę o śmierci w naszym Organistowskim Komunikacie. Z prośbą o błogosławieństwo serdeczne wyrazy najgłębszej czci i synowskich uczuć. (-) Marian Lubiary, (-) Stanisław Suchożebrski, (-) Stanisław Chmielewski, (-) ks. Jan Wlazły, (-) Czesław Jackowski, (-) Ludwik Daniel. Komisja diecezjalna d/s Organistowskich w Lublinie⁴⁴.

⁴¹ Ibidem, *Maszynopis Komunikatu z 11 czerwca 1966 r.*, k. 117; ibidem, Dz IV 3135, Księga protokołów, *Protokół zebrania organistów diecezji lubelskiej w dniu 30 czerwca 1964 r.*, k. 75v; ibidem, *Protokół zebrania organistów diecezji lubelskiej w dniu 11 lipca 1966 r.*, k. 89; G. Misiura, *Obchody Milenium Chrztu Polski w środowisku organistowskim w diecezji lubelskiej*, w: *Badania i Rozwój Młodych Naukowców w Polsce. Nauki humanistyczne i społeczne*, cz. III, red. J. Nyckowiak, J. Leśny, Poznań 2017, s. 49.

⁴² Ibidem, *Protokół zebrania organistów diecezji lubelskiej w dniu 7 lipca 1969 r.*, k. 101v.

⁴³ Ibidem, Dz IV 3147, Komunikaty, *Informacja do Komunikatu z 1970 r.*, k. 126.

⁴⁴ Ibidem, Dz IV 3163, Korespondencja Przewodniczącego Komisji Diecezjalnej do Spraw Organistowskich 1948–1958, *Pismo do kard. S. Wyszyńskiego od organistów diecezji lubelskiej*, [luty 1970 r.], mps, k. 27; ibidem, Dz IV 3169, Korespondencja Komisji Diecezjalnej d/s Organistowskich w Lublinie (brulionowe koncepty pism wysyłanych, listy od księży, podania od osób świeckich) 1951–1971, *Pismo do kard. S. Wyszyńskiego od organistów diecezji lubelskiej*, [luty 1970 r.], rkps, k. 20.

Podsumowując, należy podkreślić, że biskup Stefan Wyszyński darzył organistów specjalnymi względami. Ich praca i zadania były dla niego jednym z priorytetów pracy duszpasterskiej. Szczególne miejsce, jakie zajmowali oni w społeczności parafialnej, chciał wykorzystać także w innych dziedzinach, np. w katechezie. Dlatego też dbał o dobre przygotowanie do tego zawodu oraz o formację pracujących już organistów, popierając utworzenie szkoły organistowskiej i pielęgnując przedwojenny zwyczaj prowadzenia corocznych rekolekcji dla tej społeczności. Zapewnił im też prawne przepisy dotyczące utrzymania. Tę kilkuletnią pracę długo jeszcze pamiętali organiści – nie tylko ci, którzy pracowali w czasach jego rządów diecezją, ale i kolejne ich pokolenie, które te czasy znało tylko z opowiadań.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Archidiecezjalne Lubelskie

- Dz IV 3135, Księga protokołów posiedzeń Zarządu Komisji Organistowskiej i walnych zebrań (konferencji) organistów diecezji lubelskiej 1945–1970.
- Dz IV 3138, Memoriały Komisji Diecezjalnej d/s Organistowskich przy Kurii Biskupiej w Lublinie i Zarządu Kolegium Organistów do Biskupa Ordynariusza w sprawie sytuacji materialnej i warunków pracy organistów 1946–1968.
- Dz IV 3140, Regulamin dla spraw organistowskich w diecezjach polskich oraz regulamin dla spraw organistowskich w diecezji lubelskiej 1953, 1955.
- Dz IV 3147, Komunikaty Komisji Diecezjalnej do Spraw Organistowskich przy Kurii Biskupiej w Lublinie 1951–1981.
- Dz IV 3163, Korespondencja Przewodniczącego Komisji Diecezjalnej do Spraw Organistowskich 1948–1958.
- Dz IV 3166, Sprawozdania z działalności Diecezjalnej Komisji d/s Organistowskich przy Kurii Biskupiej w Lublinie 1949–1973.
- Dz IV 3169, Korespondencja Komisji Diecezjalnej d/s Organistowskich w Lublinie (brulionowe koncepty pism wysyłanych, listy od księży, podania od osób świeckich) 1951–1971.

- Dz IV 3173, Rozporządzenie Biskupa Lubelskiego o wynagrodzeniu organistów i służby kościelnej (druk Kolegium Organistów) 1947.
- Dz IV 3174, Tabelka opłat z „iura stolae” i prowadzenia kancelarii dla organistów oraz pismo Wikariusza Generalnego Kurii Biskupiej w Lublinie w sprawie tabeli opłat dla organistów 1946–1965.
- Dz IV 3183, Sprawa wynagrodzenia organistów i służby kościelnej – protokół z narady specjalnej Komisji pod przewodnictwem Ks. Bp. E. Ilcewicza 1969.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Lublinie

IPN Lu-41/36, Drzymała Edward, s. Dominika.

Źródła drukowane

- Dekret w sprawie statusu i wynagrodzenia organistów w diecezji lubelskiej z dnia 14 września 1982 r.*, nr 1176/Gł/82, „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie”, r. 46, nr 9 (1982).
- Goliński Z., *Program pracy duszpasterskiej w diec. Lubelskiej na rok 1948*, Lublin, 2 stycznia 1948 r., „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie”, r. 25, nr 1 (1948).
- Przepisy o prowadzeniu ksiąg parafialnych: ochrzczonych, bierzmowanych, małżeństw i zmarłych, oraz księgi stanu dusz*, Lublin, 26 października 1947 r., „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie”, r. 24, nr 11 (1947).
- Przepisy wykonawcze do Dekretu Biskupa Lubelskiego z dnia 14 września 1982 r. Nr 1176/Gł/82 w sprawie statusu i wynagrodzenia organistów w diecezji lubelskiej, przyjęte przez Diecezjalną Radę Duszpasterską w dniu 9 listopada 1982 r.*, L.dz. 96/WD/82, „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie”, r. 47, nr 1 (1983).
- Rekolekcje*, „Kronika Muzyczna Organistów Diecezji Lubelskiej”, wrzesień 1947.
- Rozporządzenie o wynagrodzeniu organistów i służby kościelnej*, Lublin, 22 listopada 1947 r., „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie”, r. 24, nr 12 (1947).
- Wyszyński S., *Pro memoria, 15 lutego 1970 r.*, w: P. Raina, *Kardynał Wyszyński. Czasy Prymasowskie 1969–1970. Credo Pawła VI, Widmo niemiecko-sowieckiego zblżenia, Rozmowy watykańskie*, t. 9, Warszawa 2003.
- Wyszyński S., *Pro memoria. Zapiski z lat 1948–1949 i 1952–1953*, Warszawa 2007.

Opracowania

- Bochniak M., *W służbie Bogu i muzyce. Organiści diecezji lubelskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, Lublin 2011.
- Czaczkowska E., *Kardynał Wyszyński. Biografia*, wyd. 2 uzupeł., Kraków 2013.

- Czerniej S., *Komisja Organistowska*, w: *W służbie Kościołowi lubelskiemu 1975–1997. Księga upamiętniająca posługę Pasterza Diecezji Arcybiskupa Bolesława Pylaka*, red. D. Pietrusiński, Lublin 1998.
- Ingres J. E. Ks. Biskupa*, „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie”, r. 23, nr 7 (1946).
- Misiura G., *Obchody Milenium Chrztu Polski w środowisku organistowskim w diecezji lubelskiej*, w: *Badania i Rozwój Młodych Naukowców w Polsce. Nauki humanistyczne i społeczne*, cz. III, red. J. Nyckowiak, J. Leśny, Poznań 2017.
- Misiura G., *Organista Stanisław Wyszyński (1876–1970)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, t. 104, nr 2 (2015).
- Nitecki P., „*Wiem jak godną stolicę obejmuję w dziedzictwie*”. *Biskup Stefan Wyszyński Pasterz Kościoła Lubelskiego*, Lublin 2012.
- Podobiński P., *Lubelskie Chóry Kościelne dały Koncert Kolędowy na pożegnanie Prymasa Polski*, „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie”, r. 26, nr 2 (1949).
- Pylak B., *Stefan Wyszyński Biskup Lubelski*, Lublin 2000.
- Romaniuk M.P., *Życie, twórczość i posługa Stefana Kardynała Wyszyńskiego, Prymasa Tysiąclecia*, t. 1, 1901–1956, Warszawa 1994.
- Suchożebrski S., [*Pożegnanie Prymasa Wyszyńskiego przez Zarząd Kolegium Organistów Diecezji Lubelskiej i delegatów dekanalnych*], „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie”, r. 26, nr 2 (1949).
- W sprawie kolend [sic!] organistowskich w Adwencie*, [listopad 1947 r.], „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie”, r. 24, nr 11 (1947).
- W sprawie stosunków służbowych organistów*, Lublin, 10 sierpnia 1946 r., „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie”, r. 23, nr 8 (1946).
- W sprawie wykonania planu pracy duszpasterskiej w dziedzinie śpiewu kościelnego na r. 1948, Wielkanoc 1948 r.*, „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie”, r. 25, nr 4 (1948).

SUMMARY

The Relations Between Bishop Stefan Wyszyński and the Organists in the Diocese of Lublin

The article will discuss the relations between the Ordinary and Organists in the Diocese of Lublin. Bishop Stefan Wyszyński was the Ordinary of the Diocese of Lublin in the years 1946–1949. During this brief period, he proved to be a great supporter of organists in the parish and a person devoted to the improvement of their life and work conditions. When he came to Lublin, the community of organists was well-organized and centred around the Commission for the Case of Organists at the Curia in Lublin and the Council of Organists of the Diocese of Lublin, which gathered all organists from the diocese. They were in the process of organizing their activity after the Second World War and the Ordinary's support proved invaluable. Bishop Wyszyński established regular fees in the distribution of income to the priests and ecclesial service, he cared for proper conditions of flats and rooms for organists, choir singers, as well as instruments, which, due to war destruction, were very poor at that period. Organists' education was an important issue for the Bishop. Fortunately, his departure from the diocese after only several years did not hinder the development of the community of organists in the Diocese, but served as an impulse for further work in this area. When the Bishop was leaving the Diocese of Lublin to become the Archbishop of Gniezno and Warsaw and the Primate of Poland, he promised the organists from Lublin that he would take good care of all organists in Poland.

Grzegorz Misiura – doktor nauk humanistycznych, absolwent Diecezjalnego Studium Organistowskiego w Sandomierzu oraz historii na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. Jest zatrudniony w Ośrodku Badań nad Dziejami KUL. E-mail: grzegorz.misiura@kul.pl